

Tartu Ülikool
Loodus- ja täppisteaduste valdkond
Ökoloogia ja maateaduse instituut
Geograafia osakond

Bakalaureusetöö geoinformaatikas ja kartograafias
**Eesti Keele Instituudi kohanimkartoteegis leiduvad kasutamata
kohanimed ja nende lokaliseerimine Suure-Jaani kihelkonna näitel**

Roomet Laos

Juhendaja: PhD Raivo Aunap

Tartu 2021

Lühikokkuvõte

Eesti Keele Instituudi kohanimkartoteegis leiduvad kasutamata kohanimed ja nende lokaliseerimine Suure-Jaani kihelkonna näitel

Kohanimkartoteek on Eesti Keele Instituudi andmebaas, mis sisaldab peamiselt 20. sajandi vältel kogutud kohanimedid. Töö eesmärk on uurida kui palju ja mis infot sisaldavad kohanimkartoteegi nimesedelid ning välja selgitada kui paljusid kartoteegi kohanimedid on võimalik tänapäeval lokaliseerida ning palju seni kasutamata kohanimedid kartoteegis leidub. Selleks analüüsiti kohanimkartoteegi Suure-Jaani kihelkonna kolme kogu kõiki sedeleid, millest valiti osa, mida üritati kohanimsedeli kirjelduse ja kaartide ning aerofotode abil lokaliseerida. Lisaks võrreldi valitud kartoteegi nimesedeleid kohanimeregistri ja kohanimeandmebaasi kohanimedega. Töö tulemuseks saadi ülevaade kohanimkartoteegi sedelite sisust ja kohanimede lokaliseerimise tõenäosusest.

Märksõnad: Kohanimkartoteek; kohanimed; lokaliseerimine

CERCS kood: P510 Füüsiline geograafia, geomorfoloogia, mullateadus, kartograafia, klimatoloogia; H370 Onomastika

Abstract

Unused place names in kohanimkartoteek database of the Institute of the Estonian Language and their localisation on the example of Suure-Jaani parish

Kohanimkartoteek is a database of Institute of the Estonian Language, that contains place names compiled during the 20th century. The aim of this thesis is to examine what types of information can be found in the database of kohanimkartoteek and also to explain the proportion of place names that can be localised in the database and to examine how many of them are unknown. The goal was accomplished by analysing three collections of place names from Suure-Jaani parish set from kohanimkartoteek and by localising a sample of those. In addition the sample was compared to Estonian Place name register and Place Names Database. The outcome of this thesis was a greater knowledge of place name localisation from kohanimkartoteek database and an overview of the place name data in it.

Keywords: Kohanimkartoteek, place names; localisation

CERCS code: P510 Physical geography, geomorphology, pedology, cartography, climatology; H370 Onomastics

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Kohanimed	6
1.1 Kohanimestruktuur	6
2. Kohanimeallikad	7
2.1 Kohanimeregister	7
2.2 Kohanimeandmebaas	7
2.3 Eesti Kohanimeraamat	7
3. Kohanimekartoteek	8
3.1 Kohanimekartoteegi kogud	8
3.2 Kohanimekartoteegi sedelid	10
4. Suure-Jaani kihelkonna kogud kohanimekartoteegis	12
4.1 Suure-Jaani kihelkond kogus eki1	12
4.2 Suure-Jaani kihelkond kogus es1	13
4.3 Suure-Jaani kihelkond kogus es2	14
4.4 Suure-Jaani kihelkond kogudes es3 ja Varep2	15
5. Metoodika	16
5.1 Kohanimekartoteegi sedelite analüüs ja liigitamine	16
5.2 Kohanimekartoteegi sedelite lokaliseerimine	19
6. Tulemused ja arutelu	22
6.1 Kogude eki1, es1, es2 sedelite analüüs ja liigitamine	22
6.2 Kogude eki1, es1, es2 sedelitel leiduva asukohateabe tüübid	24
6.3 Lokaliseeritud kohanimed registrites	26
6.4 Lokaliseeritud kohanimede leitavus	29
6.5 Hinnang kasutamata kohanimedele kohanimekartoteegis	31
Kokkuvõte	33
Summary	35
Tänuavaldused	37
Kasutatud kirjandus	38
Lisad	40

Sissejuhatus

Kohanimed on olnud läbi ajaloo tähtsad inimestevahelises suhtluses, et edastada infot ümbritseva maailma kohta kiiremini ja selgemini (Laansalu 2020). Maailmas, kus paljud nimed omavad õiguslikku tähtsust, on oluline, et säiliks nimede funktsioon eraldada üht objekti teistest. Seda püüab tagada riiklik nimekorraldus, uurides ja reguleerides nimede kasutamist. Selle hõlbustamiseks on loodud mitmeid nimekogusid ja andmebaase (Alender jt. 2002).

Üks sellistest kohanimed andmekogudest on Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteek, kuhu on 20. sajandi jooksul kogutud nimeandmeid igast Eesti kihelkonnast. Probleemiks kohanimekartoteegi kasutamisel kohanimed allikana on see, et kartoteegi sedelitel olevad kohanimed ei ole enamasti määratud asukohaga, vaid on esitatud kirjeldava tekstina, mistõttu on neid vaja enne kasutamist lokaliseerida.

Nende asukoha määramist raskendab asjaolu, et nimede kogumisest kohanimekartoteeki on möödunud mitukümmend aastat ja selle ajaga on muutunud ka nimedega kirjeldatud maastik, mistõttu ei ole võimalik kõikide kohanimed asukohti kindla täpsusega või üldsegi määrata. (Konsa 2018). Kohanimekartoteeki kogusid on küll varem kasutatud kohanimed leidmiseks ning asustusnimede uurimiseks (vt. Laansalu 2011, Tärk 2010a), mis on kohanimedest ka ühed paremini säilivad nimed (Alas 2008), kuid teadaolevalt ei ole uuritud palju seni kasutamata kohanimesid EKI kohanimekartoteek sisaldab ning kui paljudele neist on võimalik määrata kindel asukoht. Seda teadmistelünka üritatakse täita selle tööga.

Töös analüüsitakse kohanimekartoteeki Suure-Jaani kihelkonna näitel. Uurimisaluse kihelkonna valik tuli autori isiklikust huvist ja suurematest teadmistest Suure-Jaani kihelkonna kohta, kust autor ka pärineb. Samuti on Suure-Jaani kihelkond sedelite hulgal kohanimekartoteegis keskmiste seas, mis võib seetõttu nimekogust anda parema ülevaate.

Käesoleval töö on kaks peamist eesmärki, mille järgi võib töö jagada kaheks osaks. Esimene töö eesmärk on uurida kui palju ja mis infot sisaldavad kohanimekartoteegi sedelid. Selleks viidi läbi Suure-Jaani kihelkonna kogude sedelite sisuanalüüs, kus analüüsiti 5856 sedelit eki1, es1 ja es2 kogudest. Teine eesmärk on väljas selgitada kui paljude kohanimekartoteegi sedelitele märgitud kohanimesid on võimalik tänapäeval lokaliseerida ning kui palju seni kasutamata kohanimesid kartoteegis leidub. Selleks valiti Suure-Jaani kihelkonna kogudest süstemaatilise valimiga välja 331 sedelit, mida üritati lokaliseerida, viides kartoteegi koha kirjeldused kokku vanade kaartide ja aerofotodega. Kohanimede varasema kasutuse

hindamiseks võrreldi valimisse sattunud kohanimesid Eesti kohanimeregistri ja EKI kohanimeandmebaasi kohanimedega.

Tööga loodetakse saavutada suurem arusaam kohanimekartoteegi andmete väärtusest ning tõestades kohanimekartoteegi nimede lokaliseerimise võimalikkusest ning sellega innustada ka teisi andmebaasi nimede lokaliseerimisele, et vanad juba kogutud kohanimed leiaksid taas-kasutamist.

1. Kohanimed

Kohanimed on tähtsad inimestevahelises suhtluses, et edastada infot ümbritseva maailma kohta kiiremini ja selgemini, (Laansalu 2020) aidates eristada üht kohta teisest (Alas 2008, Tärk 2010b). Loomulikul teel tekkinud nimi on enamjaolt asukohta kirjeldav ja seega sisaldab teavet ajaloo, keskkonna, kultuuriloo ja keele arengu kohta (Laansalu 2018, Kallasmaa 2016, Tärk 2010b). Kuna nimed on muust sõnavarast konservatiivsemad ja võivad jääda mõjutamata teistest keelelistest või isegi maastikulistest muutustest (Alas 2008), on kohanimedel ka suur ajalooline väärtus (Laansalu 2020).

Nimede teke ja kadumine on seotud inimese vajadusega eristada temale olulisi kohti, mille tähtsuse või inimasustuse kadumisel ka nimi hääbub (Alas 2008, Kallasmaa 2016, Tärk 2010b). Samal ajal kui väiketalupidamisega seotud kohanimed on ununemas, vajavad tänapäeval uusi nimesid linnaäärsed elamurajoonid, tänavad, katastriüksused ja muud objektid (Laansalu 2018).

Eesti kohanimeseaduse § 13 lõige 1 sätestab: „Kohanime määramisel tuleb eelistada nime, mis on paikkonnas tuntud ja levinud või mis on tähtis aja- või kultuurilooliselt.” (Kohanimeseadus 2020) Mistõttu on tähtis, et vanad jäädvustatud ajaloolised nimed saaksid üles täheldatud, et neid oleks võimalik vajadusel uuesti kasutusse võtta, mitte ei peaks looma kunstlikult uusi nimesid põliste nimede asemele.

1.1 Kohanimestruktuur

Kohanimede struktureerimiseks on olemas mitmeid võimalusi. Eestis on nimeõpetuses välja kujunenud kaks jaotust – keeleajalooline diakrooniline ja ühele ajahetkele keskenduv sünkrooniline (Pajusalu jt. 2020). Antud töös lähtutakse sünkroonilisest jaotusest, mis jaotab kohanime üldosaks (liigisõna) ja unikaalosaks (nimetuum + hargtäiend) (Pajusalu jt. 2020). Kohanime unikaalosa koosneb nimetuumast ja hargtäiendist (Pajusalu jt. 2020). Hargtäiend on kohanime nimelisand, mille eesmärk on eristada korduvaid kohanimesid (Kohanimeseadus 2020, Pajusalu jt. 2020). Eesti kohanimeseaduse § 3 lõike 4 järgi sätestab: “liigisõna on kohanime koostisosa, mis tähistab nimeobjekti liiki” ning § 3 lõike 6 järgi: “nimetuum on kohanimi ilma liigisõnata ja hargtäiendita.” (Kohanimeseadus 2020). Liigisõna võib olla nimetuumaga kirjutatud nii kokku kui ka lahku (Erelt 2016).

2. Kohanimeallikad

Peamised kohanimeallikad Eestis on Eesti kohanimeandmebaas (KNAB) ja Kohanimeregister (KNR), kust võetakse ka andmeid Eesti topograafia andmekogusse (ETAK põhimäärus 2018), mis on tähtis osa Maa-ameti andmebaasipõhises kaartide tootmisprotsessis. (Maa-amet 2020)

2.1 Kohanimeregister

Eesti Kohanimeregister (lühend KNR) on riiklik register, kuhu kantakse kõik ametlikud kohanimed (Maa-amet 2019). Lisaks täiendatakse registrit mitteametlike ja endiste kohanimedega ning andmetega kohanimede alusdokumentide, andmete esitajate, taotlejate ja nimeobjektidega kohta ning kohanime mõjupiirkonna nimeobjektide koordinaatidega (Maa-amet 2019).

2018. aasta detsembri seisuga oli andmebaasis 206 795 nimeobjekti 206 319 kohanimega (Rahandusministeerium 2021). Sellest olenemata ei ole kohanimeregistrisse kantud kõiki varasemaid kaartidel ja andmekogudes olevaid kohanimed ning 2012. aastal hinnati, et kohanimeregister kajastab kõigist kohanimedest vaid 10–20% (Siseministeerium 2012). Kuigi 2012. aastast tänaseni on KNRi andmestik suurenenud mitu korda, pole probleem veel täielikult lahenenud.

2.2 Kohanimeandmebaas

Eesti kohanimeandmebaas (lühend KNAB) on Eesti Keele Instituudi kohanimeandmete kogu, mis hõlmab nii Eesti kui ka välismaa nimesid. Andmebaas on kavandatud filoloogiakeskselt ega kajasta alati ametlikke kohanimed. Kohanimeandmebaas on avalikult kättesaadav, kuid selle andmestik on siiani arendamisel ja võib sisaldada kohati kontrollimata ning võimalikke vigaseid andmeid. Samuti võivad KNABi nimeobjektide asukohad olla väikese täpsusega või ka vigased. Kokku on andmebaasis 2020. aasta septembri seisuga 46 173 Eesti nimeobjekti 129 412 nimega. Nendest nimeobjektidest 405 on seotud töös uuritava Suure-Jaani kihelkonnaga. (kohanimeandmebaas 2020)

2.3 Eesti Kohanimeraamat

Eesti kohanimeraamat on ülevaatlik teatmeteos Eesti ametlike asulate nimedest kui ka eesti keelesaartega seotud kohanimedest, kirjeldades nende hääldust, halduslikku kuuluvust, päritolu, kujunemist, asukohta kaardil jpm (Kallasmaa jt. 2016). Samuti on teatmeteosesse valikuliselt lisatud Eesti ajalooliste külade, tähtsamate loodusnimede ja piirkondade nimesid,

mis koos ametlike asulatega moodustavad 6211 nimeartiklit (Kallasmaa jt. 2016). Alates 2018. aastast on kohanimeraamat kättesaadav ka veebis (ERR 2018).

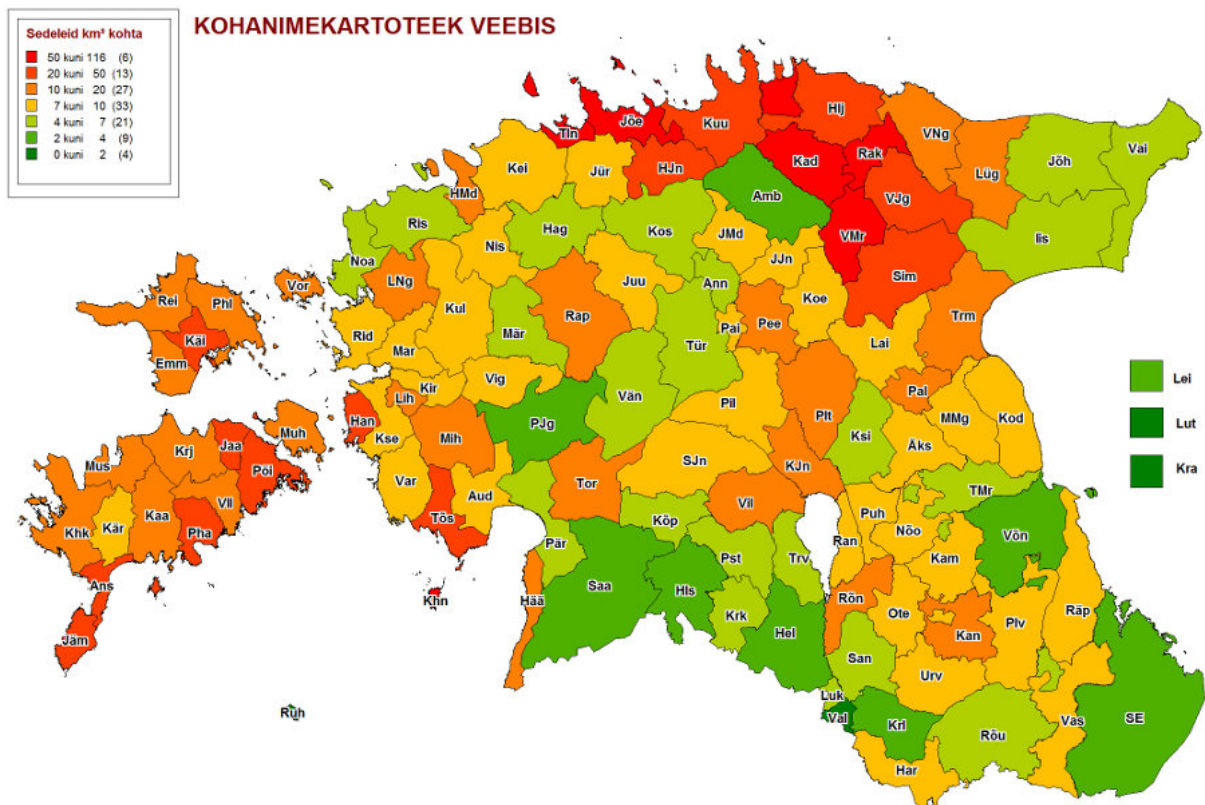
3. Kohanimekartoteek

Kohanimekartoteek on Eesti keele Instituudi (lühend EKI) andmebaas, mis sisaldab ajaloolisi käsitsi kirjutatud sedeleid kogutud kohanimedega (EKIKN 2013). EKI kohanimekartoteeki on koondatud mitmed erinevad nimekogud, millest varasemad pärinevad 1920. aastatest ning hilisem aastast 2005 (EKIKN 2011b). Kuna kogude kohanimed on kogutud erinevate autorite poolt erinevatel ajastutel, siis leidub kartoteegis mitmesuguseid erineva stiili, usaldusvääruse ja loetavusega kandeid. Alates 2011. aastast on kohanimesedeleid skannitud ja digitaliseeritud ning tehtud kättesaadavaks veebis kohanimekartoteegi koduleheküljel kihelkondade kaupa (EKIKN i.a).

Sedelite kasutamist raskendab asjaolu, et sedelid on kartoteegis skannitud käsitsi kirjutatud pabersedeli kujul ning võivad olla raskesti loetavad. Sellisel kujul olevate sedelite teksti ei ole võimalik kopeerida ega sellega muid päringuid teha, mis teeb skannitud sedelitega töötamise kohmakaks ja väga ajamahukaks. Kartoteegi sedeleid saab otsida kodulehel olevast otsinguribalt, kuid see funktsioon on alles arendamisel, mistõttu ei ole võimalik kõiki sedeleid otsinguga leida ja seetõttu tuleb enamikel juhtudel sedeli leidmiseks otsida seda kogust teiste sedelite vahelt tähestiku järjekorra järgi. (EKIKN i.a)

3.1 Kohanimekartoteegi kogud

Kokku on kohanimekartoteegi elektroonilises andmebaasi koondatud ligikaudu 660 000 sedelit (EKI 2015), millest rohkem kui 110 000 kuulub Endel Varepi kogudesse (EKIKN 2013). Sedelite arv ei ole kartoteegi kogude vahel ühtlaselt jaotunud ja kogude suurused erinevad kihelkonniti märkimisväärselt (EKIKN 2013). Suured kogude erinevused tulenevad sellest, et ka nimede kogumised pole toimunud Eestis ühtlaselt (Tärk 2010b, Viikberg 2010). Kõige tihedamalt on sedelitega kaetud Lääne-Eesti saartel paiknevad kihelkonnad ning Harjumaa põhja- ja kirdeosa ning Lääne-Virumaa (v.a Ambla kihelkond), kus suuremates kogudes on üle 25 000 sedeli (joonis 1). Hõredamalt kaetud piirkonnad on Rapla kihelkonna ümbrus, Ida-Virumaa idaosa, Setomaa ning üldiselt Läti piiriäärsed kihelkonnad, kus väiksemates kogudes on kõigest paarkümmend sedelit. (EKIKN 2013)

Joonis 1. Kohanimekartoteegi üldstatistika (EKIKN 2013).

Kohanimesedelid on digitaalses kartoteegis kättesaadavad kihelkondade kaupa, mis on omakorda jaotatud jaotisteks. Kartoteegi neli peamist jaotist on:

- Eki – kogusse on koondatud varasemad Emakeele Seltsi eestvedamisel kogutud kohanimesedelid, mis on kogutud enne II maailmasõda (EKIKN i.a). Samuti on eki kogusse lisatud hilisemad sõjajärgsed Eesti Keele Instituudi (Keele ja Kirjanduse Instituudi) töötajate poolt kogutud sedelid (EKIKN i.a). Ühtlasi sisaldab eki kogu vanimaid kogusid EKI kohanimekartoteegis, kus varasemad pärinevad 1920. aastatest. Nende kogumisel oli tähtis osa Emakeele Seltsi murdetoimkonnal, kus peamisteks kogujateks olid üliõpilased-stipendiaadid. (Tärk 2010b, Viikberg 2010).
- Es – kogu sisaldab valdavalt pärast II maailmasõda Emakeele Seltsi murdekorrespondentide kogutud kohanimesid (EKIKN i.a), millest suur hulk laekus murdevõistluste raames valminud kaastöödest. (Tärk 2010b, Viikberg 2010).
- Varep – kogu sisaldab geograaf Endel Varepi asustusajaloolist kartoteeki (EKIKN i.a). Andmed pärinevad alates 1940ndatest, kuid ka mujalt kirjandusest ning sisaldavad

teavet koha- ja asustusajaloo kohta (EKIKN i.a). Andmed on põhjalikumad Põhja-Eesti kohta (EKIN i.a).

- Vilbaste – kogu sisaldab botaanik, murde- ja koduloouurija Gustav Vilbaste isiklike märkmete kogu paljude kaartide ja muu trükitud allikate väljakirjutustega. (EKIKN i.a) Osa G. Vilbaste kogudest on koondatud kartoteegi “es” kogu alla, kuid üleüldiselt puuduvad Vilbaste kogutud kohanime kogud enamusest Eesti kohanimekartoteegi kihelkondadest. (EKIKN 2013)

3.2 Kohanimekartoteegi sedelid

Kogud jagunevad kartoteegis omakorda kaustadeks, milles paiknevad skannitud sedelid. Ühes kaustas võib sedeleid olla umbes 300, kuid enamasti on neid vähem (EKIKN i.a). Sedelid paiknevad kaustades kümnekaupa eraldi lehtedel ja on järjestatud tähestiku järgi. Kõige esimene kaust kogus on harilikult kogujate kaust, mis sisaldab sedeleid, kus on kogu kirjeldus, kohanime kogujate andmed, keelejuhi sedel (e. keelejuhtide andmed) ja vajalikud lühendid ning märkused kogu kohta (EKIKN 2011a). Muud kaustad moodustavad kogu põhiosa ning koosnevad tähestiku järjekorda seatud nime- ja koondsedelitest (EKIKN 2011a). Kausta pealkiri näitab, mis algustähtedega sedeleid kaust sisaldab (nt. “a-j”; “k”; “l-o”). Harvemini on kogu põhiosa juures eraldi kaust kaartide jaoks.

Kartoteegi sedelid jagunevad üldiselt kolme tüüpi: kohanimesedel, koondsedel ja keelejuhi sedel (EKIKN 2011a). Lisaks neile võib kogudes olla kaarte, skeeme ja fotosid, mis enamasti paiknevad põhikogus nimesedelite vahel (EKIKN 2011a). Skeemidel on enamasti kujutatud küla piirid, suuremad teed ja jõed. Taludele on reeglina viidatud numbriga, harvemini on lisatud majade kontuurid.

Kohanimesedel on standardiseeritud vormistusega sedel, mis sisaldab kogu uuritud infot kohanimeobjekti kohta. Eri aegadel koostatud sedelite vormistused erinevad natuke üksteisest, kuid üldine struktuur on neil sarnane. Sedeli ülemisse äärde on märgitud enamasti kirjakeeles kogutud kohanime (ehk märksõna) ning selle all nime kohalik häälduskuju (EKIKN 2011a). Seejärel näidatakse sedelil, kuidas kohanime käänata, toetudes küsimustele: kuhu?, kus?, kust? (EKIKN 2011a). Selle alla lisatakse viited teistele sedelitele, mis sisaldavad sama nimeobjekti teisi nimesid (EKIKN 2011a), juhul kui neid leidub. Viidetele järgneb koha kirjeldus, mis sisaldab infot nimeobjekti olemuse, paiknemise ja teiste nimekujude kohta ning viidet kaardile/skeemile, kui see on kogus olemas (EKIKN 2011a). Sellele järgneb enamasti murdekeeles keelejuhi jutt nime ajaloo ja nimeobjektiga seotud

lugudest (EKIKN 2011a). Kui lugu ei mahu ühele sedelile, siis kandub see edasi järgmistele sedelitele ning sellisel juhul, sedelid nummerdatakse (EKIKN 2011a). Sedeli alumisse serva, enamasti paremasse nurka, kirjutatakse keelejuhi nimetähed, vanus, kihelkond ja küla, mille kohta andmed koguti (EKIKN 2011a).

Koondsedel annab ülevaate ühe küla kohta ja sisaldab loetelu küla kõigist taludest ja loodusnimedest (EKIKN 2011a). Mõnikord on koguja koostanud külaskeemi objektide numbriviidetega.

Keelejuhi sedel sisaldab infot isiku kohta, kellelt kohanime andmed on saadud ja asub eelmainitud koguja kaustas kogu alguses (EKIKN 2011a). Keelejuhi sedelil on keelejuhi ees- ja perekonnanimi, sünniaeg, vanus, sünni- ja kasvukoht, haridus, elukutse, vanemate päritolu, kus keelejuht on pikemat aega elanud, praegune elukoht ja murdekeele oskus (EKIKN 2011a). Kartoteegis on võimalik vaadata ka sedeli tagakülge, kus enamasti on koguja nimetähed ja kogumise aasta (EKIKN 2011a).

4. Suure-Jaani kihelkonna kogud kohanimkartoteegis

Kohanimkartoteegis leidub Suure-Jaani kihelkonna kohta 5 eri kogu: eki1, es1, es2, es3 ja Varep2, mis on koostatud kümne erineva koguja poolt (EKIKN 2011b). Kokku koosnevad kogud 6199 sedelist, mis on kogutud ajavahemikus 1926 kuni 1979, kuigi valdav enamus kohanimedest on kogutud pärast II maailmasõda (92% neist jäävad ajavahemikku 1949–1979) (EKIKN 2011b).

Neljast suuremast jaotisest puudub Suure-Jaani kihelkonnas Vilbaste kogu, kuid kuna nimetatud kogu ei ole kartoteegis laialdaselt levinud, siis ei ole see antud töö juures oluline. Kihelkonnas kogutud nimesedelite tihedus on 7–10 sedelit ruutkilomeetri kohta, mis on muu kartoteegiga võrreldes keskmine hulk (EKIKN 2013), kuid kuna kihelkonna lääneosa hõlmab suuri asustamata soomassiive, siis asustatud ala nimesedelite tihedus on tegelikult mõnevõrra suurem.

4.1 Suure-Jaani kihelkond kogus eki1

Suure-Jaani kihelkonna eki1 kogus on 9 kogujasedelit ning 2000 põhiosa sedelit. Koguja kaust sisaldab napisõnalist infot kogujate ja kogumise aja kohta ning kolme sedelit, kus seletatakse kasutatavaid lühendeid. Keelejuhte mainitud ei ole. Põhiosa sedelid on valdavalt kogutud aastatel 1926–1949, viie erinevat kohanime koguja poolt, millest enamus (95,1%) on kogutud kahe koguja poolt. Suurem osa eki1 kogust koosneb E. Kasesalu sedelitest (kogutud Olustvere vallast 1949. aastal), mis moodustavad 75,6% eki1 kogust. Teine suurem nimekogu, mis moodustab 19,5% eki1-st on kogutud 1927. aastal M. Laidoneri poolt Vastemõisa, Lituvere, Kobruvere, Ketu, Kabila ja Ilbaku küladest. Teistelt kogujatelt pärineb 101 sedelit, millest 46 on kogunud E. Kingu 1926. aasta; 40 L. Tohver 1930ndatel ja 15 M. Must 1969. aastal.

Eki1 kogu kohanimosedelid on valdavalt lakoonilise väljendusviisiga, vähese kirjelduse ning taustainfoga võrreldes teiste Suure-Jaani kihelkonna kogudega. Mõningatel juhtudel on nimeobjekti asukohaks märgitud küla asemel metskond, mis raskendab nimeobjektide leidmist, sest alati pole mainitud, kas mõeldakse küla või metskonda. Sellised kohad asuvad valdavalt väljaspool külakeskusi Soomaa läheduses Suure-Jaani kihelkonna lääneosas Vastemõisa metskonnas. Kogus pole ühtegi skeemi.

Kõige rohkem teavet sisaldavad sedelid eki1 kogus kuuluvad E. Kasesalu kogusse, kust leiab vahel ka pikemaid kirjeldusi ja lugusid, mis lihtsustavad nimeobjektide leidmist. E. Kasesalu

sedelid on kirjutatud ka hästi loetava käekirjaga. Lisaks on enamikel ametlikel talunimedel juures talu katastritähis, mille abil saab täpsustada, millisest talust jutt käib. Seevastu pole sedelitele harilikult lisatud nimeobjekti suhteline asukoht teiste suhtes.

Teise suurema osa kogust moodustanud M. Laidoneri sedelid on halvemini loetavad, väga lakoonilised ja sisaldavad harva pikemat kirjeldust. Samuti ei kasutata nendel sedelitel talutähiseid, mis raskendab nimeobjektide leidmist. See-eest on tavaliselt lisatud nimeobjekti suund või kaugus teiste suhtes. Eki1 kogus tasub veel eraldi mainimist pisike L. Tohvri kogu, mis sisaldab põhjalike kirjeldustega nimesedeleid, millest seitsmele on nimeobjekti asukoha leidmiseks lisatud Vene üheverstase kaardi kaardiruudu numbrid. Sellist asukoha esitamise viisi teistes uuritud kogudes ei leidunud.

4.2 Suure-Jaani kihelkond kogus es1

Suure-Jaani kihelkonna es1 kogu koosneb 33st koguja sedelist ning 1166st põhiosa sedelist. Kogujate kaustas on kogujate põhjalikum tutvustus, kogumise aeg, muud kasutatud dokumendid ja 24 keelejuhi tutvustus. Es1 kogu sedelid pärinevad kolmelt kogujalt, kuid suurima osa (88,7%) sellest moodustavad V. Lõugase 1958. aastal kogutud kohanimesedelid Olustvere külanõukogu piirkonna kohta. Teised kogud on V. Vainura (61 sedelit) kohanimed Kootsi küla kohta, mis koguti 1956. aastal ning A. Keeki (74 sedelit) kohanimed, mis on kogutud 1966. aastal Õnniste küla kohta.

Es1 kogu sedelitel on enamasti rohkem infot kui eki1 kogus. Paljudele taludele on lisatud selle vana kirjakuju revisjonikirjadest või aadressiraamatutest, kuid erinevalt eki1-st pole kasutatud talutähised. Üldiselt leiab kogus rohkem täpsustusi ja kirjeldusi. Samuti on kogus osadele sedelitele lisatud täpsustavad joonised, mis sisaldavad infot ka teiste nimeobjektide kohta ning millele viidatakse ka teistelt sedelilt. Kogu sedelitel on väga tihti viiteid teistele sedelitele. Kui eki1 nimed olid valdavalt seotud talupidamise ja loodusobjektidega, siis es1 kogus on rohkem üksikute hoonete, tööstuse ja majanditega seotud nimesid. Kogu üks huvitav eripära oli see, et vahepeal kasutati taludest kõneldes sedeli märksõnaks hoopis maja.

V. Lõugase sedelid on hästi loetavad ja kuna es1 kogu koosneb peamiselt Lõugase sedelitest, siis kehtib neile sama kirjeldus, mis kogule tervikuna. A. Keeki ja V. Vainuri nimesedelid on stiililt sarnased – mahuka kirjelduse ja koha ajaloo ning sisaldavad koha suhtelist paiknemist teiste suhtes. Mõlema koguja sedelid on halvema loetavusega.

4.3 Suure-Jaani kihelkond kogus es2

Suure-Jaani kihelkonna es2 kogus on 101 kogujasedelit, 10 kaardisedelit ning 2690 põhiosa sedelit. Kogujate kaustas on kogujate ja nende töö tutvustus, kaart, kogumise ajad, lühendite selgitused, kasutatud kirjandus, kogumise seletuskirjad ja 74 keelejuhi tutvustus. Kogu koosneb R. Rajamaa kogust ja kolmest J. Joandi kogust, mis moodustavad kokku 80,4% kogu sedelitest. Suurima osa kogust (43,8%) moodustavad J. Joandi 1979. aastal võistlustöö raames kogutud kohanimed Suure-Jaani kihelkonna kohta. 35% moodustavad J. Joandi 1976. aastal kogutud nimed Vastemõisa külanõukogu piirkonna kohta ning 19,4% R. Rajamaa kohanimed Olustvere sovhoosi kohta. Lisaks on kogus 50 J. Joandi kogutud külanime 1978. aastast.

Võrreldes es1 ja eki1 koguga on es2 sedelitel üldjoontes kõige rohkem kohainfot. Samuti on kogus külade koondsedelid mahukamalt ja põhjalikumalt koostatud ning suuremate külade kohta on tehtud skeem, kuhu on kantud kõik küla koondsedeli objektid, mis teeb nende asukoha leidmise lihtsamaks. Kuigi talutähiseid enam kasutatud ei ole, nagu eki1 kogus, siis on olemas peaaegu igal sedelil juures viide skeemile. Võrreldes teiste kogudega on es2-s sedelitel vähem kirjeldatud nimeobjekti suhtelist asukohta teiste objektide suhtes, mis on mõistetav, kuna kohtade suhtelised asukohad on välja loetavad skeemilt. Es2 kogus on erinev ka nimeobjekti küla märkimise viisi. Kui teistes kogudes paiknes nimi reeglina paremal alumises nurgas, siis antud kogus on märgitud sinna keelejuhi asukoht. See võib olla eksitav, sest keelejuhi küla ei ühti alati nimeobjekti külaga. Seetõttu on nimeobjekti küla kirjeldatud hoopis muu teksti sees, kuid leidub ka üksikuid sedeleid, kus küla on ka mainimata jäänud. Samuti on mõnel sedelil raske vahet teha, kas nimeobjekt paikneb Vastemõisa külas või Vastemõisa metskonnas, sest mõlemad võivad olla nimetud lihtsalt Vastemõisana. Sarnaselt eki1 koguga on ka es2 kogus sellised probleemsed kohad enamasti külakeskusest kaugemal paiknevad loodusobjektid Suure-Jaani kihelkonna lääneosas Soomaa piirkonnas.

J. Joandi sedelid sisaldavad rohkem pikemaid kirjeldusi, ajaloo ja kohaga seotud lugusid. Samuti leidub mõningaid üksikuid ajaloolisi kohanimesedeleid, mis pärinevad kirjalikest allikast. Tekst on halvemini loetav kui Rajamaa sedelitel. R. Rajamaa sedelid on enamasti napolisõnalisemad kui J. Joandi omad, kuid kirjeldavad paremini nimeobjekti asukohta teiste suhtes, on kirjeldatud ilmakaari ja kaugusi. Rajamaa sedelitel esineb viitamist skeemidele, kuid tunduvalt vähem võrreldes J. Joandi sedelitega.

4.4 Suure-Jaani kihelkond kogudes es3 ja Varep2

Suure-Jaani kihelkonna es3 kogu on 1979. aastal J. Joandi poolt kogutud väike nimekogu Suure-Jaani linna kohta. Kogus on 10 kogujasedelit, 1 kaardisedel ning 201 põhiosasedelit. Es3 kogu sisaldab peamiselt linnatänavate, hoonete ja teiste linnale omaste nähtuste nimesid ning nende ajaloo kirjeldusi. Selliseid kogusid linnade kohta on kohanimekartoteegis teada ainult üksikuid, mistõttu otsustati erandlik es3 kogu tööst välja jätta.

Samuti ei kaasatud töösse Varep2 kogu, mis erineb teistest põhilistest eki ja es kogudest ning sisaldab Suure-Jaani kihelkonnas peamiselt külade ajaloolisi kirjeldusi, kuid väga vähe muud kohanime infot.

5. Metoodika

5.1 Kohanimekartoteegi sedelite analüüs ja liigitamine

Töö üks eesmärk oli välja selgitada, kui palju ja mis infot kohanimekartoteegi sedelid sisaldavad. Täpsemalt sooviti uurida, mis tüüpi sedeleid kogudes leidub ja kui suure osa need kogudest moodustavad; millist nimeinfot sedelid sisaldavad ja kuidas on esitatud nimeobjektide asukoht. Selleks tuli läbi viia sedelite sisuanalüüs. Analüüsi hõlmati Suure-Jaani kihelkonnast kolm peamist kogu – ek1, es1, es2, kus uuriti kõiki kogude põhiosa nimesedelid. Välja jäeti es3 kogu, mis sisaldas kohanimedid Suure-Jaani linna kohta ja oli seetõttu kartoteegis erandlik ega sobinud hästi kartoteeki esindama. Samuti jäeti välja Varep2 kogu, mis sisaldas peamiselt infot külade kohta ja vähe muud kohanimeinfot.

Kokku analüüsiti kolmest kogust 5856 sedelit. Analüüsi tulemus kanti tabelisse, mis jagati seitsmesse lahtrisse (kogu, sedeli nimi, sedelitüüp, nimeliik, asukohainfo, asula, täpsustus):

1. Lahter “**kogu**” sisaldab Kohanimekartoteegi Suure-Jaani kihelkonna kogu nime, kust sedel võetud on.
2. Lahtrisse “**Sedeli nimi**” lisati sedeli nimi (märksõna), mis paikneb sedeli üleval ääres ning tähistab ka sedelil oleva nimeobjekti nime.
3. Lahtris “**sedelitüüp**” jagati sedelid nendel oleva info põhjal nelja erinevasse tüüpi: nimesedel, lisasedel, koondsedel ja skeem.
 - 3.1. Nimesedel tähistab sedelit, mis sisaldab infot spetsiifilise nimeobjekti kohta, mille nimi on määratud sedeli pealkirjas.
 - 3.2. Lisasedel on sedel, mis ise uut nimeobjekti ei sisalda, vaid on nimesedeli teksti pikenduseks, kui jutt ühele sedelile ära ei mahtunud. Sellistel sedelitel on sama pealkiri nimesedeliga, mida nad täiendavad ning juurde on lisatud järjenumbr. Enamasti on sellistel sedelitel keelejuhi jutt koha ajaloo või koha täiendav kirjeldus.
 - 3.3. Koondsedel on sedel suurema asula, küla, kolhoosi/sovhoosi või metskonna kohta ning sisaldab peamiselt loetelu ametliku nimega taludest ja muudest välja toodud kohanimedest. Samuti võib sedel sisaldada teksti koha ajaloo ja nime tekke kohta. Kuna asulate nimed on leitavad Kohanimeraamatust ja endiste majandite nimed samuti teada ning koondsedel uut nimeinfot ei anna, siis seetõttu on need muust uurimisest välja jäetud.

- 3.4. Skeemiks märgiti sedel, kus paikneb ainult kaart või skeem ning uut nimeobjekti ei sisalda. See eristab skeemi teistest nimesedelitest, mis võivad ka skeeme ja jooniseid sisaldada, kuid tähistavad ikkagi ühte kindlat nimeobjekti. Skeemi sedelitüübil on nimeobjektid märgitud kaardile viitenumbritega. Kaart võib sisalda ka üksikuid kohanimesid, mille kirjeldus paikneb eraldi nimesedelil mujal kogus.
4. Lahtis “**nimeliik**” määrati sedelil kirjeldatud nimeobjekti liik. Seda tehti ainult nimesedelite puhul. Esialgu kirjutati sedelite analüüsi käigus kohanimeobjektide tähendused täpsemalt välja, kui töös tegelikult vaja oli, sest puudusid varasemad teadmised, milliseid kohanimesid ja kui suures hulgas nimekogud sisaldasid. Seejärel koondati nimeobjektid suurematesse nimeliikidesse, et neid oleks võimalik adekvaatselt analüüsida. Nimeliike määrati kokku kümme nimeobjektide sarnasuse alusel: talu, haritav maa, kõrgendik, hoone, mets nõgusus, vetenimi, teede nimed, majand/mõis/tööstus, muu objekt, teadmata. Enamikel sedelitel oli sedeli alguses seletatud, mis nimeobjektiga tegemist oli (nt. “Annemägi – mägi Kärevere küla all rabas”). Nende seletuste abil sai nimeobjektid jagada nimeliikidesse. Nimeliigi määramisel lähtuti algsest nimepaneku motiivist isegi kui kohanime liigisõna sellest erines (nt. heinamaad nimega Kolga soo ja Adori raba ning põld nimega Väljamägi). Sama põhimõtte järgi toimiti ka siis, kui selgitavas tekstis selgus, et nimeobjekt on oma funktsiooni muutnud (nt. heinamaa, mis oli võsastunud/metsastunud, jäi nimeliigilt heinamaaks).
5. Lahter “**asukohainfo**” määrati ainult nimesedelite puhul ning väljendab, kuidas on sedelil esitatud nimeobjekti asukohainfo, mille järgi peaks nimeobjekti leidma. Sedeli nimeobjekti asukohainfo on jagatud 5 rühma: S - viide kogus olevale skeemile või kaardile; V - viide teisele sedelile; J - joonis sedelil; K - nimeobjekti kirjeldus ja asukoht teiste objektide suhtes; T - talutähis (talu katastritähis). Tabelisse eraldi asukohainfo laadi eraldi välja ei kirjutatud, vaid sisestati lihtsuse mõttes ainult rühma esindav tähemärk. Seda tehti sel põhjusel, et enamasti ei koosnenud nimeobjektide asukohainfo näiteks ainult kirjeldusest või viitest, vaid oli kombineeritud mitmest erinevast asukohainfo esitamise tüübist.
- 5.1. Viide kogus olevale skeemile (S) tähendab, et sedelil on viidatud numbritähisega ühele või mitmele kogus olevale skeemile või kaardile, kust on võimalik nimeobjekti asukohta otsida.

- 5.2. Viide teisele sedelile (V) tähendab, et sedelil on viidatud teisele sedelile, mis on mingil moel seotud antud nimeobjektiga ning mis võib sisaldada täiendavat infot nimeobjekti kohta. Viide asub sedeli ülaosas või teksti sees ning on enamasti sulgudes ja esitatud stiilis: “(vt. ka Nihkuri); vt. rk. n. Reimali”. Täiendavaks infoks võib olla pikem tekst muust lähedalolevast nimeobjektist, mille kirjeldav info hõlmab esialgset nimeobjekti. Samuti võib viide viia teisele sedelile, kuhu on tehtud skeem või joonis, mis hõlmab mõlemat nimeobjekti. Kõige tavalisemalt tähendab küll viide, et esialgne nimeobjekt on viidatud nimeobjekti ametlik või mitteametlik nimi. Ka see on kasulik info nimeobjekti lokaliseerimiseks, sest viidatud ametliku nimega sedel võib sisaldada talu katastritähis või omakorda viidet kaardile või skeemile.
- 5.3. Joonis sedelil (J) tähendab, et nimesedelil on lisaks muule tekstile lisatud ka joonis/skeem.
- 5.4. Koha kirjeldus (K) sisaldab vabas vormis nimeobjekti ja selle ümbruse kirjeldamist (nt. “mäda lohk Aaviku talu karjamaal”; “kuiv ja liivane põllunukk mäe otsas”; “kõrgem metsatukk keset turbasood”), nimeobjekti ajaloo kirjeldamist (nt. “vanasti oli seal mäel külakiik”; “peremees lahkus 30 aasta eest, hooned lagunened”; “mõisaaja lõpus tehti mets uudismaaks”) või suhtelise asukoha kirjeldamist teiste objektide suhtes (nt. “500m kirdesse Kase talust”; “heinamaa Sarga talu ja suure tee vahel”).
- 5.5. Talu tähis (T) tähendab, et sedelile on lisatud taludele antud tähe ja numbriline katastritähis.
6. Lahter “**asula**” sisaldab asula nime, kus nimeobjekt paikneb. Lahtrisse pandi külanimeks see nimi, mis oli märgitud sedelile, kuigi tänapäeval võivad mõned nendest külanimedest olla vahetunud. Kuna nimekogumised on toimunud erinevatel aegadel 20. sajandi vältel siis on vahepeal külasid liidetud ja mõnel pool on küla piirid nihkunud. Seetõttu asuvad mõnede kogude kohanimed tänapäeval teise nimega külades. Kuigi liidetud külade tänapäevaseid nimesid on kerge leida, siis piirimuutuste tagajärjel toimunud nihkumised tekitavad probleeme, sest puudub teadmine, kas nimeobjekt jäi piirimuutuse sisse või mitte. Selle tuvastamine nõuaks aga eraldi iga nimeobjekti lokaliseerimist, mis on väga tömahukas protsess. Seetõttu otsustati töös säilitada asukohtade esitamiseks algsete asustusüksuste nimed.

7. Lahter “täpsustus” on lahtri “nimeliik” koondamata versioon ning sisaldab nimeobjektide spetsiifilisemat tähendust (vt. lahter “nimeliik”). Täpsustuste lahter ei ole antud töö jaoks oluline, kuid otsustati tabelisse jätta selgitava lisana, mida saab vajadusel täpsemate uuringute tarbeks kasutada

5.2 Kohanimekartoteegi sedelite lokaliseerimine

Töö teine eesmärk oli välja selgitada, kui paljude EKI kohanimekartoteegi sedelitele märgitud kohanimed on võimalik tänapäeval leida ning uurida ning kui palju seni kasutamata kohanimed seetõttu lisandub. Samuti oli tähtis osa tööst kohanimekartoteegist saadud kohanimede võrdlemisel Kohanimeregistri ja Kohanimeandmebaasi andmetega, et uurida nimeandmete kattuvust erinevates nimekogudes.

Selleks valiti kolm esinduslikku kogu: eki1, es1, es2 (vt. peatükki 5.1), mille nimeobjekte prooviti lokaliseerida. Nimeobjektide lokaliseerimiseks võrreldi sedelitel esitatud nimeobjekti asukoha kirjeldust Maa-ameti koduleheküljelt kättesaadavate kaartide ja vanade aerofotodega.

Kohanimekartoteegi nimesedelitel olev asukohateave varieerub sedelitel väga palju. Seetõttu ei ole võimalik nimeobjektide asukoha leidmiseks kasutada samu kaarte kõikide nimeobjektide jaoks. Näiteks ühe talu soise heinamaa leidmiseks võib tulla kasuks vana katastrikaart, vana aerofoto, kuid ka reljeefikaart ja mullastikukaart soisema ala tuvastamiseks. See-eest vana hävinud talukoha leidmiseks võib sobida Vene verstakaart ja NSVL kaardid, kuid samuti ka vanad aerofotod või reljeefikaart metsa seest vana vundamendi või teetammi tuvastamiseks. Seetõttu kasutati lokaliseerimiseks vastavalt vajadusele kõiki kaarte Maa-ameti Ajalooliste kaartide rakenduses, Maainfo kaardirakendus, Mullastiku kaardi rakenduses ja vanu aerofotosid Aerofotode digitaalarhiivist (Fotoladu) Maa-ameti koduleheküljelt (vt. Maa-amet 2021). Täpsemalt on näha nimeobjektide lokaliseerimiseks kasutatud kaardid töö lisas olevas tabelis, kuhu lisati iga nimeobjekti juurde selle tuvastamiseks vaja läinud kaardid.

Kuna nimesedelite lokaliseerimine on väga aja- ja töömahukas protsess, siis töömahu vähendamiseks otsustati lokaliseerida ainult osa kogudest, kasutades süstemaatilist valimit. Selleks kasutati ära kohanimekartoteegi olemasolevat struktuuri, kus kogude põhiosa on jaotatud tähestiku järjekorras olevatesse kaustadesse. Kuna erinevad vähem kasutatud algustähega sedelid koondatakse suurematesse kaustadesse, siis on kogude kaustad enam-vähem sama suured, jäädes Suure-Jaani kihelkonnas 200 sedeli ümber. Seetõttu on

kaustade arv kogus ka enam-vähem proportsionaalne nimekogu tegelikule suurusele. Töös valiti lokaliseerimiseks nimekogu igast põhiosa kaustast 10 esimest kohanimisedelit. Kui esimese kümne hulka sattus jätkusedel, skeem või koondsedel, siis jäeti see vahele ning võeti järgmine, et igast kaustast tuleks kokku 10 kohanime. Kui esimese kümne nimesedeli hulka lisandus mõni selline sedel, kus nimeobjekti asukohainfo puudus või oli puudulik ning selle asemel oli viidatud teisele sedelile, siis lisati ka viidatud sedeli nimeobjekt valimisse. Nii sattus kolmest kogust valimisse 331 nimesedelit ehk 6,9% kõigist nimesedelitest ehk 5,6% kõikidest sedelitest. Töös kaaluti ka juhuvalimi kasutamist, kuid kartoteegi kogude sedelid paiknevad kogudes tähestiku järjekorras erinevad autorid läbisegi ning kartoteegi struktuur ühe kogu lõikes ei muutu, siis ei annaks autori hinnangul juhuvalimi kasutamine paremat esindatust.

Järgmiseks koondati kõik lokaliseeritavad sedelid ühte tabelisse, mis koosnes üheteistkümnest lahtrist (nimi, kogu, olemasolu registris, asula, nimeliik, leitavus, määramise allikas, koordinaat, lokaliseerimise tõenäosus, kirjeldus, täpsustus)

1. Lahter “**kogu**” sisaldab Kohanimkartoteegi Suure-Jaani kihelkonna kogu nime, kust sedel on võetud.
2. Lahter “**sedeli nimi**” sisaldab sedeli nime (paikneb sedeli ülaservas) ning tähistab sedelil oleva nimeobjekti nime.
3. Lahter “**registris olemasolu**” sisaldab teavet, kas nimeobjekt on juba varasemalt teada ja registrites kasutuses või mitte. Selleks otsiti nimeobjekti Eesti kohanimeregistrist ja Kohanimeandmebaasist. Selle põhjal, kas nimeobjekt, mis kattus kohanimkartoteegis kirjeldatule, oli registrites leitav või mitte, jagati tulemused kolmeks: (jah/ei/teise nime all). Variant “Teise nime all” tähendas, et sama nimeobjekt oli registris olemas, kuid mitte sama nimega. Selliste objektide registris olemasolu kontrollimist ei saanud läbi viia päringute abil, mistõttu toimus see käsitsi. Selleks otsiti nimeobjekt kaardidelt üles sedelite kirjelduse järgi ning võrreldi, kas nimeobjektile on tänapäeval mingi muu nimi, mille abil seda registritest võib leida. Enamasti olid sellisteks nimeobjektideks talunimed, mis olid aja jooksul oma nime või nimekuju muutnud. Võrdlemiseks kasutatud kaardid lisati lahtrisse “määramise allikas”.
4. Lahter “**asula**” sisaldab küla nime, mille territooriumil nimeobjekt asub. Kuna nimede kogumise ja tänapäeva vahepeal on mõnede külade piirid muutunud ja osad külad

liidetud, siis võis sedelil esitatud külanimi tänapäevasest erineda. Sellistel juhtudel lisati selguse mõttes tabelisse nii tänapäevane kui varasem külanimi. Tabelisse märgiti esimesena tänapäeval kasutatav külanimi, selle järel varasem külanimi sulgudes.

5. Lahter “**nimeliik**” sisaldab sedelil oleva nimeobjekti liiki (vt. peatükk 5.1.4).
6. Lahter “**leitavus**” täideti ainult sedelitel, mida registritest leida ei õnnestunud ning näitab, kas nimeobjekti oli võimalik lokaliseerida või mitte. Sellele järgnenud lahtreid täideti ainult lokaliseeritud sedelite puhul.
7. Lahter “**määramise allikad**” sisaldab vajalike kaartide nimesid, mille abil autor nimeobjekti tuvastas.
8. Lahter “**koordinaat**” sisaldab nimeobjekti asukoha koordinaati, mis esitati L-EST97 ristkoordinaatide süsteemis, millega on esitatud kohanimede asukohad ka Eesti kohanimeregistris. Koordinaat lisati ainult neile nimeobjektidele, mida registrites ei leitud, kuid oli võimalik lokaliseerida või mis olid registris olemas, kuid teise nime all. Nimeobjektidele, mis registrist puudusid, lisati koordinaat kasutades Eesti põhikaardi infopäringu funktsiooni. Nimeobjektidele, mis olid registris olemas, kuid teise nime all, võeti koordinaadid Kohanimeregistrist.
9. Lahter “**lokaliseerimise tõenäosus**” sisaldab autori hinnangut tõenäosusele, et töö käigus on leitud sedelil kirjeldatud nimeobjekt. Hinnang on antud kolme variandina: kindel, suhteliselt kindel, ebalev. Variant “kindel” tähistab, et autori hinnangul suudeti täpne asukoht leida ja variant “ebalev”, et autor on andnud hinnangulise asukoha, kuid pole selle määramise õigsuses täiesti kindel. Enamasti on sellistel juhtudel ligikaudne asukoht aimatav, kuid täpne asukoht või nimeobjekti mõjuulatus jääb kahtluste alla.
10. Lahter “**kirjeldus**” sisaldab osa nimesedeli kirjeldusest, mis aitas objekti asukohta täpsustada ning mõningatel juhtudel autori täiendavad kommentaarid, mis viisid asukoha tuvastamisele.,
11. Lahter “**täpsustus**” on lahtri “nimeliik” koondamata versioon, mis sisaldab nimeobjektide spetsiifilisemat tähendust (vt. lahter “nimeliik”). Täpsustuste lahter otsustati tabelisse jätta selgitava lisana.

6. Tulemused ja arutelu

6.1 Kogude eki1, es1, es2 sedelite analüüs ja liigitamine

Kokku analüüsiti töös kolmes Suure-Jaani kihelkonna kohanimekartoteegi kogude põhiosas 5856 sedelit, nendest 4784 olid nimesedelid (81,7% kõigist sedelitest), 221 lisasedelid (3,8%), 822 koondsedelid (14%) ja skeeme oli kogu peale kokku 29, mis moodustasid 0,5% kõikidest sedelitest. Kõige suurem oli nimesedelite osakaal kogus es1, kus nimesedelid moodustasid 91,7% kõikidest sedelitest. Lisasedeleid oli ainult 2,3% ja koondsedeleid 5,8% ning skeeme oli kogus kokku ainult 2 (tabel 1). Sarnase struktuuriga oli ka eki1 kogus, kus nimesedeleid oli veidi vähem (83,4% kogust) ning lisasedeleid rohkem (8,2%). Selline sedelite jaotus on üllatav, sest eki1 kogus olid kohanimekirjeldused lakoonilisemad kui es1 kogus ning tervelt 14,6% eki1 sedelitest sisaldasid ainult viidet teisele sedelile. Siiski tõstsid lisasedelite arvu üles üksikud pikad jutustused põhikogu sees. Eki1 kogus oli ka natuke rohkem koondsedeleid (8,4% kõigist), kuid skeeme polnud kogus kordagi kasutatud. Nimekogu es2 oli teistest kogudest põhjalikum ning erines varasematest oma struktuuri poolest. Kuigi nimesedeleid oli kogus vähem ning need moodustasid 76,1% kogust, siis paistis es2 välja rohkete skeemide ja pikkade koondtabelitega. Kokku oli kogus 27 skeemi, mis oli tehtud peaaegu iga suurema küla kohta ning neile eelnes pikk loetelu külas olevatest kohanimedest. Lisaks oli kogus palju külade ajaloo ja nimetekkega seotud sedeleid, mis tõstis koos loeteludega koondsedelite osakaalu 21,8% peale. Kuigi es2 kogu sedelid olid väga mahukalt teksti täis kirjutatud, siis lisasedelitele mindi harva ning need moodustades ainult 1,1% sedelite arvust.

Tabel 1. Kohanimekartoteegi Suure-Jaani kihelkonna kogude eki1, es1 ja es2 sedelitüüpide jaotus.

kogu	nimesedel	lisasedel	koondsedel	skeem	kokku
eki	1669	164	167	0	2000
es1	1069	27	68	2	1166
es2	2047	30	586	27	2690

Suure-Jaani kihelkonna kogudest moodustasid nimeobjektidest enamuse talunimed (57,1%), mille osakaal ei langenud üheski kogus alla 50% (tabel 2). Talunimede suur osakaal kogudes tuleneb sellest, et lisaks ametlikele talunimedele sisaldavad kogud väga palju mitteametlikke ja rahvalikke nimesid. Neid leidis harilikult iga talu kohta 1–2, harvemini 3 või rohkem. Enamasti on nad seotud talu peremehe nimega või talu ajalooa. Sageduselt järgmised kohanimed olid seotud maa harimisega (põllud, heinamaad ja karjamaad) mis moodustasid 15,7% kogude kohanimedest. Piirid põllumajandusliku tegevusega seotud kohanimede ja pinnavormide nimede vahel võivad olla hägused, sest maaharimisega seotud kohanimede liigisõna võib viidata muudele pinnavormidele (nt. heinamaad nimega Kolga soo ja Adori raba ning põld nimega Väljamägi). Napisõnaline kirjeldus sedelil tegi selliste nimeliikide määramise raskemaks.

Pinnavormidest kõige levinumad kohanimed (kogus sageduselt kolmandad), olid igasugused kõrgendike nimed, mis moodustasid 8% nimede arvust, samal ajal kui nõgususi oli nimetatud vaid 1,8% kohanimede üldarvust. Ohtrasti leidis ka vetenimesid (4,9%), millest umbes pooled kuulusid vooluveekogudele, peaaegu veerand soodele ja väiksem osa seisuveekogudele, allikatele ning teistele iseäralikele kohtadele jõgedes ja järvedes. Soode nimed tulid peamiselt just es2 kogust, mis keskendus ka Suure-Jaani kihelkonna sooderohkele lääneosale. Kogudes oli ka märkimisväärselt ajalooliste metsade nimesid (3,1%). Töö lokaliseerimisprotsessi käigus selgus, et paljud nimekogus nimetatud karjamaad ja heinamaad asuvad tänapäeval keset metsi. Hoone ja teede nimed moodustavad nimeobjektidest vastavalt 4,5% ja 2,7% Peamiselt leidis neid nimesid es2 ja vähesel määral es1 kogus.

1,5% nimedest moodustasid suurmajandid, tööstusobjektid ja muud nimed, peamiselt üksikud loodusobjektide nimed. 12 objekti nimeliik jäi teadmata, sest sedelitel puudus koha kirjeldus või ei olnud see välja loetav.

Tabel 2. Kohanimkartoteegi Suure-Jaani kihelkonna kogude eki1, es1 ja es2 kohanimeliikide jaotus.

kohanimeliik	eki1	es1	es2	kokku
talu	845	665	1224	2734
haritav maa	446	110	194	750
kõrgendik	211	92	83	385
vetenimed	51	70	161	282
hoone	6	25	185	216
mets	49	35	64	148
teede nimed	8	33	92	133
nõgusus	24	14	14	52
majand/mõis//tööstus	5	12	19	36
muu objekt	12	13	11	36
teadmata	12	0	0	12
nimesedelid kokku	1669	1069	2047	4784

Kogude nimeliikide analüüsil selgus huvitav nähtus, et vanemad kogud (eki1 kogutud 1926–1949) sisaldasid tunduvalt rohkem maaharimise ja pinnavormidega seotud kohanimesisid kui hilisemad kogud (es2 kogutud 1976–1979). Teisalt oli hilisemates kogudes palju rohkem hoonete, teede ja suurmajanditega seotud kohanimesisid. See seletub muutustega ajaloos (kollektiviseerimise, linnastumise ja ühismajandite loomine), mille tagajärjel kadusid väikesed talupõllud koos vajadusega neid nimetada (Alas 2008). Kuigi sellest tulemusest midagi kindlat järeldada oleks ennatlik, sest kohanimede kogumine toimus erinevate kogujate poolt, erinevatel aegadel ja erinevatelt keelejuhtidelt, mis kõik mõjutasid, mis kohanimesisid kokkuvõttes koguti.

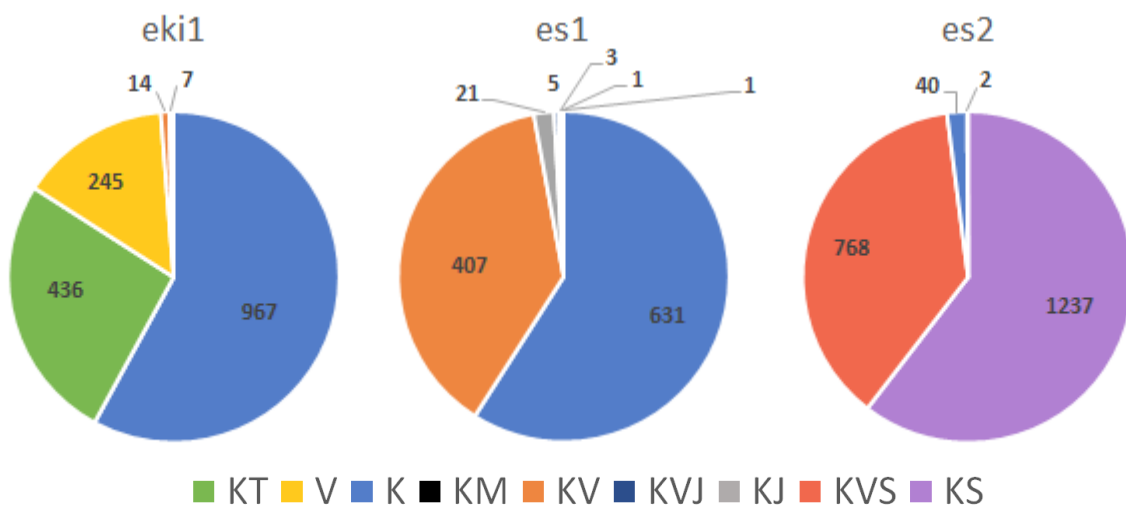
6.2 Kogude eki1, es1, es2 sedelitel leiduva asukohateabe tüübid

Sedelite asukohateabe analüüsil selgus, et erinevates kogudes on nimeobjektide asukoha info esitatud erisuguselt. Kohanimisedelite ühiseks jooneks oli kohanime kirjeldus, mis oli

peaaegu igal sedelil, kuigi kirjelduse maht ja kvaliteet varieerusid. Ainukesed nimesedelid, kus kirjeldust ei olnud, olid teisele sedelile viitavad sedelid, mis moodustasid kogudest kokku ainult 5,1%. Üksnes viitega sedeleid leidis peamiselt ainult eki1 kogus (1 sedel ka es1-s) ning 98% juhtudel sisaldasid nad talunime.

Kogud eki1 ja es1 sarnasesid asukohateabe esitamises osas, sest nimeobjektide paiknemine esitati peamiselt kirjelduse abil. Kogus eki1 vastavalt 57,9% ja kogus es1 59% (joonis 2). Kogu ek1 sedelitele oli 26,1% juhtudest lisatud talutähis ning 14,7% sedelitest koosnesid ainult viidetest. Selliseid asukohateabe esitamise viise teistes kogudes sisuliselt ei leidnud, ainult es1 kogus oli mõlema kohta 1 sedel. Kogus eki1 leidis ka üksikuid sedeleid, kus kirjeldusele oli lisatud viide või kaardiruuudu numbrid. Es1 kogus oli nimesedelite kirjelduse kõrval väga sagedane asukohateabe edastamise viis kirjelduse ja viite kombinatsioon (38% juhtudest). Lisaks oli es1 ainuke kogu, kus sedelitele oli lisatud jooniseid, mida leidis 2,4% sedelitest.

Es2 kogu erines teistest uuritud kogudest selle poolest, et 98% kogu nimesedelitele oli lisatud viide kogus olevatele skeemidele. Enamasti oli sedelitel koha kirjeldus koos viitega skeemile (60,4%), 37,5% juhtudel oli kirjeldusele ja skeemiviitele lisatud ka viide teisele kogus olevale sedelil. Kogus leidis kõigest 2% sedeleid, millel oli ainult kirjeldus.

Joonis 2. Kohanimekartoteegi Suure-Jaani kihelkonna kogude eki1, es1 ja es2 sedelitel olevate kohanimeobjektide asukohainfo esitamise viis. Seletus: K - Nimeobjekti kirjeldus ja asukoht teiste objektide suhtes; S - viide kogus olevale skeemile või kaardile; V - viide teisele sedelile; J - joonis sedelil; T - talu katastritähis.

6.3 Lokaliseeritud kohanimed registrites

Töö käigus suudeti lokaliseerida 331st valimisse sattunud nimeobjektist 273 ehk 82,5%. Sedelitel leiduvaid kohanimedid võrreldi ka Eesti Kohanimeregistri ja EKI kohanimeandmebaasi nimedega. Selgus, et enamus uuritud kohanimetekartoteegi sedelitel olevaid kohanimedid registrites samal kujul ei leidunud. Kokku leiti registrites 105 kohanime 331st, mis kattusid sedelitel olevatega. Lisaks suudeti kaartide abil tuvastada 88 nimeobjekti, mis tänapäeval on registrites teise nime all (tabel 3). Enamasti olid sellisteks objektideks talud, mille nimekuju oli vahepeal muutunud (joonis 4). Kuna kogudes leidis väga palju mitteametlikke talunimesid, siis see tulemus ei olnud väga üllatuslik.

Kogude kattuvus registrite kohanimedega oli suurem uuemates kogudes ja väiksem vanemates. Kõige vähem oli registrites aastatel 1926–1949 kogutud eki1 nimesid, millest kattus ainult 22,3% ja teise nime all oli 25,4%. Valdavalt 1950. aastatel kogutud es1 seis oli natuke parem ning registrites oli neist nimedest 28,2% ja teise nime all 22,5%. Kõige suurem kattuvus registritega oli peamiselt 1970. aastate lõpus kogutud es2 kogul, mille nimedest 43,1% oli registrites olemas ning omakorda 30% teise nime all. Kogus es2 oli ka kõige vähem nimeobjekte, mille asukohta ei suudetud tuvastada (10%).

Es2 kogu suur kattuvus registrite andmetega tuleneb ilmselt sellest, et es2 kohanimede kogumisest on möödunud vähem aega, mistõttu on olnud ka kohanimedel vähem aega muutuda ja selle pärast on need sarnasemad tänapäevaste nimekujujudega. Tõenäoliselt tõstis registri kattuvuse osakaalu ka see, et lokaliseeritud es2 kogus oli rohkem talunimesid ja vähem haritava maa nimesid, millest esimesi oli registrites rohkem ja teist peaaegu ei olnudki. Sellega täpselt vastupidine seis oli eki1 kogus, kus oli just väga palju haritava maa nimesid, mistõttu oli eki1 kohanimede kattuvus registritega ka kogudest väiksem.

Veel üks võimalik põhjus, miks es2 kogu kohanimedid oli rohkem leida, võib olla ka selles, et seda kogu on ilmselt varem mingil määral kohanimede leidmiseks kasutatud. Nimelt on es2 kogu kohanimedid peamiselt kogutud Suure-Jaani kihelkonna lääneosast ning töö tegemise käigus pandi tähele, et kihelkonna lääneosa, vastu Soomaad, on kaartidel palju tihedamalt kohanimedega kaetud, kui muu osa kihelkonnast. Kogu üldanalüüsi käigus märgati, et kaartidel kihelkonna lääneosas paiknevad loodusnimed kattuvad es2 kogu kohanimedega. Kuna nendest kohanimedest sattus töö valimisse üksikuid ja muid nimesid selle töö raames eraldi kontrollima ei hakatud, siis sellest midagi kindlat järeldada ei saa ning jääb ainult autori tähelepanekuks.

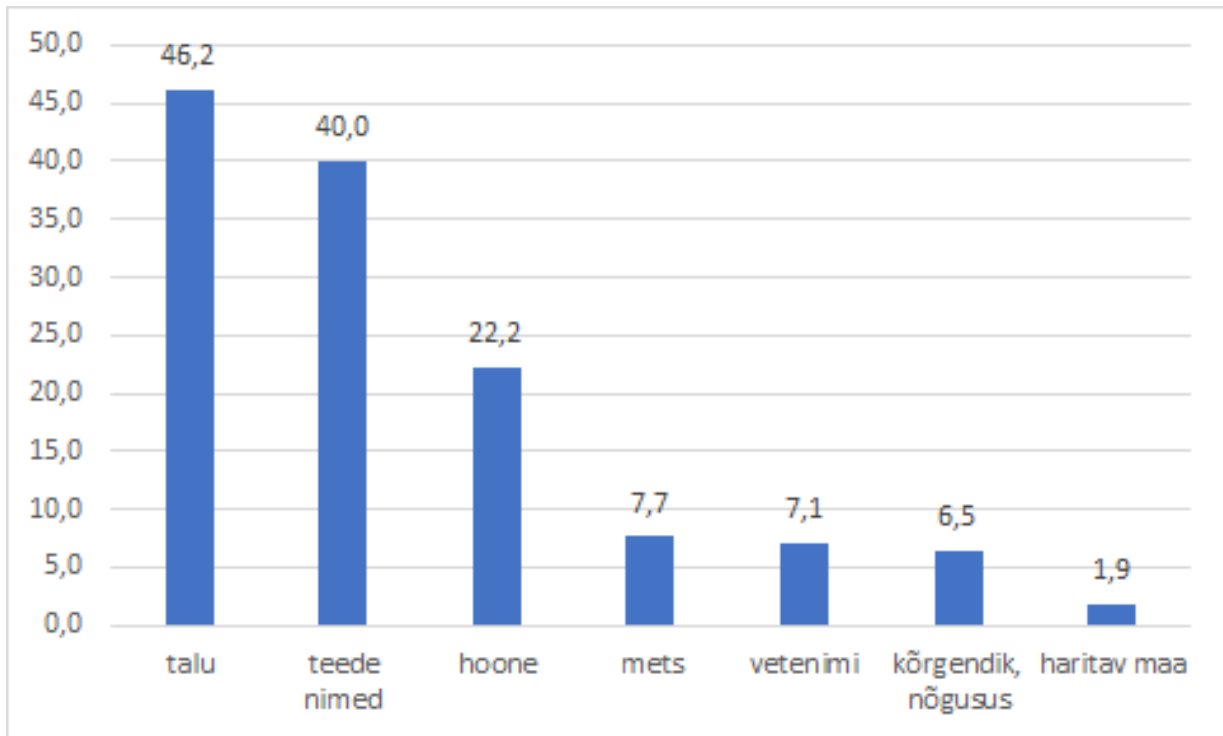
Tabel 3. Kogude eki1, es1 ja es2 lokaliseeritud nimeobjektide vastavus Eesti kohanimeregistri ja EKI kohanimeandmebaasile.

Kogud	Nimeobjekti asukoht leitav			Asukohta teadmata
	registris olemas	registris, kuid teise nime all	Puudub registrit	
eki1	29 (22,3%)	33 (25,4%)	36 (27,7%)	32 (24,6%)
es1	20 (28,2%)	16 (22,5%)	22 (31%)	13 (18,3%)
es2	56 (43,1%)	39 (30%)	22 (16,9%)	13 (10%)
kokku	105 (31,7%)	88 (26,6%)	80 (24,2%)	58 (17,5%)

Kuigi nimede lokaliseerimisel otsiti kõiki kohanimedest kummastki töös kasutatud kohanimeandmebaasist, siis tõeliselt kasulikuks osutus ainult kohanimeregister. Kohanimeandmebaasis leidis ainult 5 kõikidest otsitud kohanimedest, millest omakorda ainult 3 olid sellised, mida kohanimeregistris ei olnud. Kokku leiti 331-lt valimisse sattunud nimesedelilt 138 nimeobjekti, mis registritest puudusid (41,7% valimist). 58 sellise objekti täpne asukoht jäi tuvastamata (17,5% valimist).

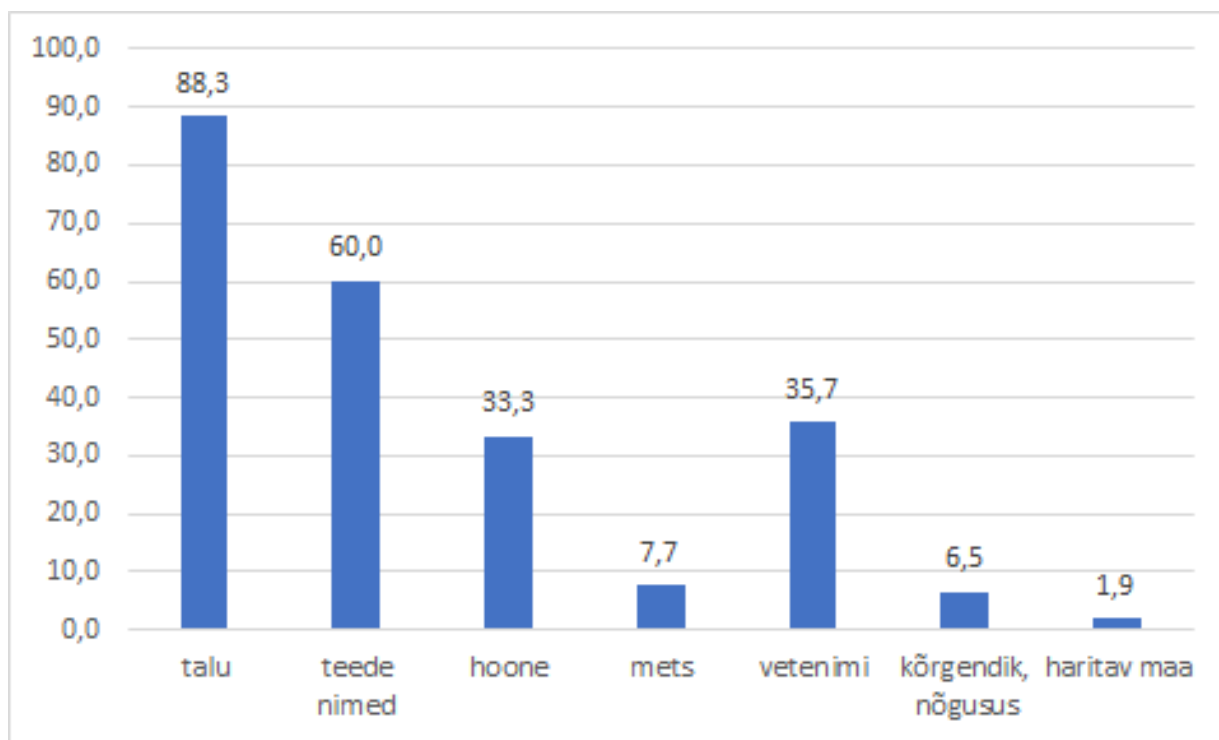
Peamised kartoteegi sedelitel olevad kohanimed, mida oli võimalik registritest leida, olid talunimed. Taludest oli registris muu või sama nime all leitavad 88,3%, kuid täpselt sama nime all 46,2% (vt. joonis 3, 4). Selline tulemus oli ootuspärane kuna erinevalt paljudest teistest kohanimedest on talunimed omanud õiguslikku tähtsust väga pikka aega ning seetõttu on talletatud ka erinevates dokumentides, kaartidel ja revisjonikirjades, mis teeb talunime püsivamaks kohanimeks (Alas 2008). Lisaks talunimedele oli registrites rohkelt sama nime all leitavad ka teede ja hoonete nimed, vastavalt 40% ja 22% juhtudel. Teid ja hooneid oli registris ka teiste nimede all, mis oli seotud ametlikuma nimekuju saamisega (nt. teedel riigimaantee nimetus ja hoonetel aadress). Kuid neid kahte nimeliiki oli kogudes äärmiselt vähe, kumbagi u. 3% kogu nimedest (vt. lisa 2), mistõttu mõjutasid statistikat üksikud juhtumid, millest oleks ennatlik midagi üldistada.

Kohanimesedelitel palju arvukamate metsa, vete- ja kõrgendike/nõgususte nimesid leidus registrites väga vähe, jäädes vahemikku 6,5–7,7% kõikidest nimedest. Maa harimisega seotud kohanimed (põld, karjamaa, heinamaa) moodustasid vaadeldud kartoteegi nimesedelitest tervelt 16% (vt. lisa 1), kuid registrites neid peaaegu ei olnudki, kattudes vaid 1,9%.

Joonis 3. Lokaliseeritud nimeobjektide osakaal, mis on registrites sama kohanimega.

Kui enamus talunimedest oli registris teistsuguse nime alt lõpuks leitavad (joonis 4), siis metsa, kõrgendike, nõgususte ja maaharimisega seotud kohanimesid ei leidunud registrites ka teiste nimede all. Selles osas erinesid vetenimed, millest suur osa oli registrites teistsuguse nime all olemas. Põhjuseks võib lugeda asjaolu, et paljud vetenimed kujutasid endast külast läbi voolava jõe või oja kohalikku nime. Selliste sama nimeobjekti kohalike nimede teke on paratamatu laiaulatuslike järvede, rabamassiivide või pikalt kulgevate jõgede puhul (Erelt jt. 1993). Kartoteegi kogedes esines ka näiteid, kus oja kandis ainuüksi ühe küla lõikes jupiti erinevaid nimesid. Sama nähtus oli iseloomulik ka teede nimede puhul: teele oli omistatud erinevates küldes erinev nimi.

Joonis 4. Lokaliseeritud nimeobjektide osakaal, mis on registrites olemas sama või erineva kohanimega.

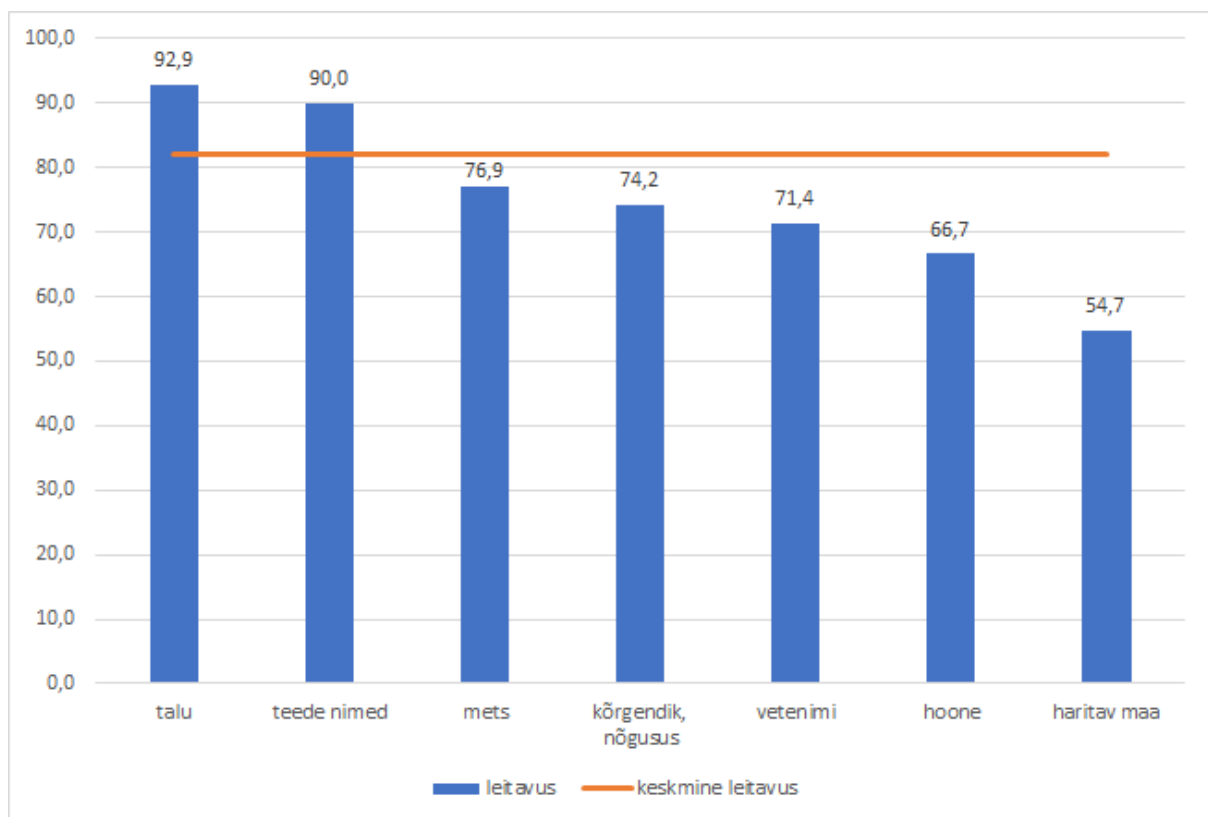
6.4 Lokaliseeritud kohanime leitavus

Töö käigus selgus, et kohanimekartoteegi nimeobjektidest olid kõige leitavamad talunimed, millest kokku suudeti tuvastada 92,9% (joonis 5). Kuigi erinevates kogudes olid talunimed esitatud erineva asukohateabega – ek1 kogus peamiselt kirjeldus ja talutähis, es1 kirjeldus ja viide ning es2 kirjelduse viite ja skeemiviitega – jäi talunimed leitavus igas kogus 92,4–94,6% vahele. Teiste nimeliikide puhul kogude siseseid asukohateabe esitamise erinevusi välja ei paistnud, need vastasid kogu üldisele keskmisele.

Lokaliseerimise valimisse sattus teede nimesid vähe, kuid teed on enamasti püsiva asukohaga ja vanadelt kaartidelt ja aerofotodelt kergesti tuvastatavad, siis enamus neist olid töö käigus leitavad. Nimeobjektidest oli kergem lokaliseerida ka metsi, mille leidmist lihtsustas asjaolu, et enamasti lagedatel talumaadelt paistsid üksikud metsatukad selgelt välja. Samuti on metsi vanadelt kaartidelt ja aerofotodelt kergem piiritlemine kui enamusi teisi loodusobjekte. Metsa nimede leidmine oli keerulisem siis, kui piirkond oli metsarohke või kui metsa suhteline asukoht paiknes orientiiridest kilomeetrite kaugusel, mistõttu ei olnud võimalik kindlat metsatuka asukohta selgitada. Kõrgendike ja nõgususte leidmisel oli abiks reljefikaart, mille sai kokku viia asukoha kirjeldusega. Vetenimed leidmine oli üldiselt lihtne, sest reeglina on

isegi väiksemad ojad kaartidel märgitud. Raskusi valmistasid ainult teatud veekogu punktide leidmised, mida ainult kaartide järgi tuvastada ei ole võimalik.

Enamike hoonete lokaliseerimine oli samuti hõlbus, sest Suure-Jaani kihelkonna kohta leidub mitmeid vanu kvaliteetsemaid aerofotosid 20. sajandi III veerandist, kus hooned on selgelt eristatavad. Hoonete lokaliseerimisel valmistas raskusi talu saunade leidmine, sest neid ei olnud kaartidel ja aerofotodelt võimalik usaldusväärselt teistest kõrvalhoonetest eristada. Nimeobjektidest oli kõige keerulisem leida põlluharimise ja karjamaadega seotud kohanimesid, millest suudeti leida ainult 54,7% koguarvust. Nende leidmise tegi raskeks see, et lagedad maaharimisega seotud alad asuvad tihti teiste lagedate alade keskel, seetõttu on ilma täpse kirjelduse või skeemita neid väga raske üksteisest eristada. Seega oli võimalik tuvastada vaid selliseid alasid, mis olid sedelitel väga täpse kirjeldusega või asusid muu väljapaistva maamärgi läheduses (nt. põld metsa ja talu vahel; mäe peal; jõekäärus jne.). Vahel oli märjemate heinamaade ja karjamaade leidmisel kasuks ka mullastikukaart. Muid nimeobjekte sattus valimisse vaid paar, mistõttu nende leidmise osakaalu eraldi ei hinnatud.

joonis 5. Eki1, es1 ja, es2 kogudes olevate nimeobjektide leitavuse osakaal.

Lokaliseerimiseks kõige parema asukohateabega nimeobjektid olid need, mille sedelile oli lisatud joonis. Kuigi selliseid nimeobjekte oli vähe, ei jäänud ükski neist lokaliseerimata. Teised hea asukohateabe tüübiga sedelid olid skeemiviitega ja talutähisega nimesedelid, millest kummastki suudeti lokaliseerida rohkem kui 91%. Talutähisest oli eriti palju abi kahe või rohkema samanimelise talu eristamisel. Üllatavalt hästi olid lokaliseeritavad ka kõige infovaesemate sedelite nimeobjektid, mis sisaldasid ainult viidet teisele sedelile, kuid mille asukoht suudeti tuvastada 89% juhtudest. Seda peamiselt põhjusel, et viide teisele sedelile viis enamasti skeemi või talutähisega sedelile.

Kõige vähem suudeti lokaliseerida nimeobjekte, mille ainuke asukohateave oli koha kirjeldus. Selliste sedelite nimeobjektid suudeti leida ainult 69,9% juhtudest. Kui kirjeldusele oli sedelil lisaks viide mujale, siis tõusis lokaliseerimise tõenäosus 83%-le. Ainult kirjeldust sisaldavaid nimesedeleid suudeti vähe lokaliseerida, sest kirjelduste täpsus ja sisukus oli varieeruv. Kirjeldus võis koosneda ainult lühikesest lausest, kus mainiti ära ainult nimeobjekti kohanimeliik, mille põhjal oli peaaegu võimatu koha asukohta määrata. Samas leidis ka kirjeldusi, mis kirjeldasid põhjalikult ümbritsevat maastikku ja nimeobjekti paiknemist, mille abil oli nimeobjekti leidmine kerge.

Kohanimekartoteegi nimeobjektide asukohtade leidmisele aitaks see, kui lisaks ühe kogu nimeobjektide otsimisele, võrreldakse neid ka teiste selle kihelkonna kogude kohanimedega. Selline variant on parem, sest erinevates nimekogudes, mis on sama piirkonna kohta kogutud, esineb ka omajagu kattuvusi, mida saab omavahel võrrelda ja sellega nimeobjektide asukohti täpsustada või välistada. Lisaks mainitakse sedelitel vahel ka teiste ümbritsevate kohanimede suhtelist asukohta ja selliste täpsustuste olemasolu ei saa muud moodi kontrollida, kui kõik sedelid kogudes läbi töötada. Seetõttu on soovitatav edaspidistel kohanimekartoteegi kohanimede lokaliseerimistel parima tulemuse saamiseks lokaliseerida kõik kihelkonnas olemasolevad kogud ning uurida neid algusest lõpuni. Piirdudes ainult osaga kogu(de)st võib kannatada lokaliseerimise tõenäosus ja ka täpsus.

6.5 Hinnang kasutamata kohanimedele kohanimekartoteegis

Kui laiendada töö käigus uuritud kogude tulemused tervele kohanimekartoteegile, jättes välja Endel Varepi kogud, siis võib kogu kohanimekartoteek sisaldada 441 180 nimesedelit. Kui nendest nimesedelitest jätta kõrvale kõik nimeobjektid, mis on registrites juba olemas või teise nime all (mis on suurelt osalt ametlike talude rahvalikud nimed) ning kohanimed, mida ei suudetud lokaliseerida, siis võib kohanimekartoteegis olla umbes 107 000 lokaliseeritavat

seni kasutamata kohanime. Nimetatud tulemus põhineb käesoleva töö käigus uuritud kohanimede lokaliseerimise tõenäosusel. Kuna antud töös kasutati lokaliseerimiseks ainult ainult väikest osa kogudest, mis ei võimalda kogude andmeid omavahel täiendada ja võrrelda, siis võib praeguse töö kohanimede lokaliseerimise tõenäosus olla väiksem kui terviklike kogude lokaliseerimisel. Seega võib kogusid põhjalikumalt läbi töötades saada veel suurema tulemuse. Teisest küljest tuleb arvestada ka nimede kattuvusega erinevates kogudes. Nimede kattuvus oli küll väga suur talunimede puhul, kuid kuna talunimed olid peaaegu kõik registritest sama või erineva nime alt leitavad, siis nende 107 000 hulka väga palju talunimesid ei kuulu. Eeldades, et nimede kattuvus kogude vahel võib olla umbes 30%, kuid kogude terviklikul läbi töötamisel ja omavahelisel võrdlemisi võib nimesid 10% rohkem lokaliseerida, siis võib kohanimekartoteek sisaldada 75 000 kuni 117 000 seni ametlikult kasutamata lokaliseeritavat nime. Selle prognoosi juures tuleb arvestada, et kohanimekartoteegi kogud on erinevad nii nimesedelite osakaalult kui kvaliteedilt, mistõttu tegelik kohanimede arv kogudes varieerub märkimisväärselt rohkem.

Kokkuvõte

Käesoleval tööl oli kaks peamist eesmärk. Esiteks taheti välja selgitada kui palju ja mis teavet sisaldavad kohanimkartoteegi sedelid ning teiseks paljud sedelitele märgitud kohanimed on tänapäeval lokaliseeritavad ning palju seni kasutamata kohanimesid kartoteegis leidub. Töö koostati kohanimkartoteegi Suure-Jaani kihelkonna eki, es1 ja es2 kogude näitel.

Esiteks valiti Suure-Jaani kihelkonna viiest kogust välja kolm kohanimkartoteegis laialt levinud ja esinduslikku kogu. Töö esimeses pooles analüüsiti kõiki nendes kogudes olevate sedelite tüüpi, neil oleva kohanime liiki ja kuidas on esitatud sedelil nime asukohateave. Selleks kanti kõik 5856 sedeli andmed käsitsi tabelisse, kus tehti erinevaid päringuid, millest saadi ülevaade, mis andmeid kohanimkartoteegi sedelid sisaldavad.

Teises töö pooles valiti süstemaatilise valimiga samast kolmest kogust välja 331 nimesedelit, mida üritati lokaliseerida. Selleks üritati viia kokku sedelitel kirjeldatud kohanimi selle reaalse asukohaga, võrreldes sedelil olevat kirjeldust erinevate Maa-ameti ajalooliste kaartide, aerofotode, kuid ka mõnel juhul reljeefikaardi ja mullastikukaardiga. Lisaks võrreldi valimisse sattunud kohanimesid kohanimeregistri ja kohanimeandmebaasi andmetega, et selgitada paljud kohanimkartoteegi kohanimed on juba varasemalt registrites teada.

Kolme terve kogu sedelite analüüsil selgus, mis liiki kohanimesid kartoteegi kogud sisaldasid. Osutus, et suurem osa kogude kohanimedest (57,1%) olid ametlikud ja mitteametlikud talunimed. Järgmised arvukamad kohanimed olid seotud maaharimise (16%), kõrgendike (8,6%) ja vetenimedega (4,2%) ning arvukalt leidis ka metsade nimesid (3,9%). Samuti selgus, et vanemates kogudes leidis rohkem maaharimise ja pinnavormidega seotud kohanimesid ning uuemates rohkem hoonete, teede ja majandite nimesid.

Kogudest valitud 331 nimesedeli lokaliseerimisel selgus, et 82,5% kogudes olevates kohanimedest oli maastikul leitavad. Kõige suurema tõenäosusega suudeti lokaliseerida talu- ja teenimesid (üle 90%) ning vähem metsa (76,9%), pinnavormide (74,2%) ja vetenimesid (71,4%). Rohkem raskusi oli hoonete leidmisega, mida suudeti 66,7% juhtudel. Väga raskesti lokaliseeritavad olid erinevad maaharimisega seotud kohanimed, mida on kogudes väga arvukalt, kuid millest suudeti lokaliseerida ainult (54,7%).

Kohanimesedelite võrdlus kohanimeregistri ja kohanimeandmebaasiga näitas, et enamus kohanimkartoteegi kohanimedest registrisse kantud ei ole. Ainult 31,7% töös lokaliseeritud kohanimedest olid varem registrites olemas ning lisaks 26,6% nimeobjektidest olid registris olemas, kuid teise nime all. Kartoteegi kohanimede kattuvus registriandmetega ei olnud iga

nimeliigi puhul sarnane, vaid esinesid suured lõhed. Kui taludest oli registris olemas sama või muu nime all 88,3% ja täpselt sama nime all 46,2%, siis haritava maa nimed (kartoteegis ühed arvukamad) olid registrites olemas vaid 1,9% juhtudest. Väga vähe kattusid registri andmetega ka metsa, vete ja kõrgendike/nõgususte nimed.

Töös näidati, et kohanimekartoteegi vanade kohanime lokaliseerimine on enamustel juhtudel võimalik ning nimekogu ise sisaldab paljusid põliseid, kuid ametlikult kasutamata kohanimesid. Töö lõpus prognoositi Suure-Jaani kihelkonna kohanime lokaliseerimise tulemuste põhjal, et kohanimekartoteek võib sisaldada 75 000 – 117 000 seni ametlikult kasutamata, kuid tõenäoliselt lokaliseeritavat kohanime.

Unused place names in kohanimekartoteek database of the Institute of the Estonian Language and their localisation on the example of Suure-Jaani parish

Roomet Laos

Summary

The purpose of this thesis was to examine what types of information and how much of it can be found in the place name database of kohanimekartoteek. The second aim of this thesis was to explain the proportion of place names that can be localised in the database and to examine how many of them are included in the other main Estonian place name databases. The analysis of kohanimekartoteek was based on three collections (eki1, es1, es2) of place names from its Suure-Jaani parish subsection.

The first goal was achieved by analysing 5856 place name slips from three aforementioned collections. The slips were examined and categorized by the slip type, place name type and by the place name localisation information on them. The results were manually transferred to a table for further examinations.

The results of the examination showed that most of the place names in kohanimekartoteek are official and unofficial farm names that made up 57,1% of the names in the database. Other more abundant names were agriculture names (fields, pastures, meadows) that made up 15,7% of the place names. Also more common were hill names (8,1%) and names associated with water (5,9%).

The second goal was achieved by selecting part of the three collections to be localised. The place names were selected by using systematic sampling that led to 331 place names to be included in the localisation. The selected place names were localised by attempting to match the descriptions of the place name to actual places on maps and aerial photos. In addition to localisation, the selected place name sample was also compared to the place names in Estonian Place name register and Place Names Database.

The place name sample localisation was successful for 82,5% of the place names. Out of all the place names in the database the farm names were the most located. Only 7,1% farm name locations remained unknown. On the other hand only 54,7% of the very abundant agriculture land names were located.

The comparison of the sample from kohanimekartoteek with other place name registers showed similar results, where most of the farm names were already known (46,2%) or under another name (42,1%), while most of the landform and agricultural names remained unknown for the registers.

On the results of the sample localisation it was predicted that the database of kohanimekartoteek holds about 75 000–117 000 so far unused place names that can be localised.

Tänuavaldused

Soovin tänada oma juhendajat Raivo Aunapit pühendatud aja eest ja suunamise eest töö kirjutamisel.

Kasutatud kirjandus

- Alas, M. (2008). Kohanime muutumine kui nimekasutaja vajadus. *Oma Keel*, 1, 37–43.
- Alender, E., Henno, K., Hussar, A., Päll, K., Saar, E. (2002). *Nimekorralduse analüüs*. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- EKI = Eesti keele instituut. (2015). Eesti Keele Instituudi eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiiv. Viimati vaadatud 05.05.2021. <http://emsuka.eki.ee/>
- EKIN = Eesti keele instituudi nimeselts. i.a. Kust veel andmeid otsida? Viimati vaadatud 18.05.2021. <http://www.eki.ee/nimeselts/bib/bibkust.htm>
- EKIKN = Eesti keele instituut Kohanimekartoteek. (i.a). Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteek veebis. Viimati vaadatud 05.05.2021. <https://www.eki.ee/kohanimed/>
- EKIKN = Eesti Keele Instituudi Kohanimekartoteek. (2011a). Kuidas lugeda kohanimekartoteegi sedelit? Viimati vaadatud 05.05.2021. https://www.eki.ee/kohanimed/pdf/kohanimekartoteegi_sedelite_juhend.pdf
- EKIKN = Eesti Keele Instituudi Kohanimekartoteek. (2011b). Kohanimekartoteegi kogude kirjeldus. Viimati vaadatud 17.05.2021. <https://www.eki.ee/kohanimed/index.php?t=3>
- EKIKN = Eesti Keele Instituudi Kohanimekartoteek. (2013). Kohanimekartoteegi üldstatistika. Viimati vaadatud 17.05.2021. <https://www.eki.ee/kohanimed/index.php?t=2>
- Erelt, T., Jõgi, O., Kaalep, A., Laast, A., Rajamets, H., Saari, H., Seppel, Ly., Udam, H., Ussisoo, U. (1993). *Nimekirjutusraamat*. Tallinn: Valgus
- Erelt, T. (2016). *Eesti ortograafia*. Viies, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus,
- ERR = Eesti Rahvusringhääling. (2018). "Eesti kohanimeraamatut" saab nüüdsest veebis lugeda. Eesti Rahvusringhääling, 20. veebruar. Viimati vaadatud 05.05.2021. <https://kultuur.err.ee/684497/eesti-kohanimeraamatut-saab-nuudsest-veebis-lugeda>
- ETAK põhimäärus = Eesti topograafia andmekogu asutamine ja andmekogu pidamise põhimäärus. (01.02.2018). Riigi teataja. Viimati vaadatud 05.05.2021. <https://www.riigiteataja.ee/akt/106122013007?leiaKehtiv>
- Kallasmaa, M. (2016). Kohanimede uurimine ja „Eesti kohanimeraamat”. *Oma keel*, 2, 100-108.

Kallasmaa, M., Saar, E., Päll, P., Joalaid, M., Kiristaja, A., Ernits, E., FASTER, M., Puss, F., Laansalu, T., Alas, M., Pall, V., Blomqvist, M., Kuslap, M., Šteingolde, A., Pajusalu, K., Sutrop, U. (2016). Eesti Kohanimeraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus

Kohanimeandmebaas. (2020). Eesti Keele Instituudi kohanimeandmebaas (KNAB) Place Names Database (KNAB). Viimati vaadatud 06.05.2021. <https://www.eki.ee/knab/knab.htm>

Kohanimeseadus. (01.12.2020). Riigi Teataja. Viimati vaadatud 05.05.2021. <https://www.riigiteataja.ee/akt/733937>

Konsa, M. (2018). Viljandi maakonna Vanamõisa küla kohanimed Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteegis. Tartu: Arheoloogia osakond.

Laansalu, T. (2011). Asustusnimed Kiili vallas. Emakeele Seltsi aastaraamat, 56, 109–126.

Laansalu, T. (2018). Nimesiire ja selle käsitus eesti toponomastikas. Keel ja Kirjandus, 10, 747–763.

Laansalu, T. (2020). Kesk-Harjumaa kohanimede kujunemine ja nimesiire. Tartu: Tartu ülikooli kirjastus.

Maa-amet. (2019). Kohanimed. Viimati vaadatud 06.05.2021. <https://geoportaal.maaamet.ee/est/Ruumiandmed/Kohanimed-p26.html>.

Maa-amet. (2020). Eesti topograafia andmekogu. Viimati vaadatud 06.05.2021. http://geoportaal.maaamet.ee/index.php?lang_id=1&page_id=79.

Pajusalu, K., Hennoste, T., Niit, E., Päll, P., Viikberg, J. (2020). Eesti murded ja kohanimed. Kolmas, kohendatud ja täiendatud trükk. Tartu

Rahandusministeerium. (2021). Kohanimekorraldus. Viimati vaadatud 06.05.2021. <https://www.rahandusministeerium.ee/et/kohanimekorraldus>

Siseministeerium. (2012). Kohanimekorralduse valdkonna arengukava aastateks 2013-2017. Viimati vaadatud 06.05.2021.

https://www.siseministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/Arengukavad/kohanimekorralduse_valdkonna_arengukava_kinnitatud_27092012.pdf

Tärk, T. (2010a). Kiili valla asustusnimed. Magistritöö. Tartu Ülikool, Eesti ja üldkeeleteaduse instituut.

Tärk, T. (2010b). Kohanimearhiiv eesti keele instituudis. Oma keel, 1, 70-74.

Viikberg, J. (2010). Emakeele Selts 90-aastane. Oma keel, 1, 58-62.

Kaardid

Maa-Amet. 2021. Kaardirakendused. Viimati vaadatud 24.05.2021.
<https://geoportaal.maaamet.ee/est/Kaardirakendused-p2.html>

Lisad

Lisa 1. Kogude eki1, es1 ja es2 kohanime asukohateabe esitamise tüübid ja kogude lokaliseeritud sedelite asukohatüübid.

Kogu	eki1	eki1 lok.	es1	es1 lok.	es2	es2 lok.
K	57,9%	53,5%	59%	64,8%	2%	3,1%
KT	26,1%	30,2%	0,3%	–	–	–
KV	0,9%	2,3%	38%	29,6%	0,1%	–
KS	–	–	0,1%	–	60,4%	57,7%
KVS	–	–	–	–	37,5%	39,2%
V	14,7%	14%	0,1%	–	–	–
KJ	–	–	2%	4,2%	–	–
KVJ	–	–	0,5%	1,4%	–	–
KM	0,4%	–	–	–	–	–

Lisa 2. Kohanimeliikide Suure-Jaani kihelkonna kogude eki1, es1 ja es2 kohanimeliikide jaotus ja kogude lokaliseeritud sedelite nimeliikede jaotus.

kohanimeliik	eki1	eki1 lok.	es1	es1 lok.	es2	es2 lok.	kokku	kokku lok.
talud	50,6%	52,3%	62,2%	52,1%	59,8%	70,8%	57,1%	59,5%
haritav maa	26,7%	24,6%	10,3%	12,7%	9,5%	9,2%	15,7%	16,0%
kõrgendik	12,6%	11,5%	8,6%	15,5%	4,1%	1,5%	8,1%	8,6%
vetenimed	3,1%	3,1%	6,5%	8,5%	7,9%	3,1%	5,9%	4,2%
hoone	0,4%	0,8%	2,3%	1,4%	9,0%	5,4%	4,5%	2,7%
mets	2,9%	6,2%	3,3%	1,4%	3,1%	3,1%	3,1%	3,9%
teenimed	0,5%	–	3,1%	5,6%	4,5%	4,6%	2,9%	3,0%
nõgusus	1,4%	1,5%	1,3%	–	0,7%	0,8%	1,1%	0,9%
majand/mõis/ /tööstus	0,3%	–	1,1%	1,4%	0,9%	–	0,8%	0,3%
muu objekt	0,7%	–	1,2%	1,4%	0,5%	1,5%	0,8%	0,9%
teadmata	0,7%	–	–	–	–	–	0,3	–

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Roomet Laos,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Eesti Keele Instituudi kohanimekartoteegis leiduvad kasutamata kohanimed ja nende lokaliseerimine Suure-Jaani kihelkonna näitel

mille juhendaja on Raivo Aunap,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Roomet Laos

23.05.2021